

JEAN BELL, *Kösem Sultan Topkapı'da Bir Gelin*, (Çeviren: Nihal Önal)
İstanbul 1998, 1-270.

Orijinal adı *La Dame de Topkapı* olan eser alışılmışın dışında bir tarihî roman havasıdır. Belgeleri, ekleri ve geniş kaynak listesi ile eser bu farklı tarzı kazanmıştır. Eserin geniş kaynak listesinde M. Cavid Baysun'un uzun ve teferuatlı maddesi (*İslâm Ansiklopedisi*, c. 6, s. 915-923)'nin bulunmaması hiç şüphesiz büyük bir eksikliklerdir. Aslında bu uzun kaynak listesinin lüzumsuz olduğu dikkati çekiyor. Türk kaynaklarında Mah-Peyker Kösem Sultan olarak anılan valide sultan, oğulları IV. Murad ile İbrahim ve kısa müddet torunu IV. Mehmed devirlerinde 30 yıl kadar, devlet işlerinde çok defa söz sahibi idi. Bu yüzden tarihçilerin, romancıların ve senaristlerin dikkatini çekerek filmlere ve sahne eserlerine konu olmuştur. Onun Kösem lakabının özellikle "koyun sürüsünün önünde giden rehber koyun (koç)" manasından geldiği bilinmektedir. Eserde ise Kösem'in okçuların kullandığı okların ucu manasını taşıdığı ifade edilmektedir. Ona bu lakab daha hasceliği zamanında verilmiştir. Güzelliği ve iradesi ile I. Ahmed'i kendisine hayran bırakmıştı. I. Ahmed Kösem'e nikâh kıydıktan sonra onu "Birinci Baş Gözde" ilân etti. Yazara göre ona bu sırada Mah-Peyker adı da verilmiştir. Bu ad ona muhtemelen güzelliği zerafeti ve câzibesi yüzünden uygun görülmüştür. Ancak eserde dirayeti ve becerikliliği daima ön plânda görülmektedir. Eserden Kösem Sultan'ın, IV. Murad'ın çocukluğu, İbrahim'in az içinde bulunuşu ve çocuk padişah IV. Mehmed'in ve annesinin zamanındaki saltanat boşluğundan yararlanarak daima ön plânda kalmayı başarmış bir valide olduğu anlatılıyor. Ona güç kazandıran bir husus da Murad, Süleyman, İbrahim ve Kasım adlı şehzadeler ile Ayşe ve Fatma sultanları dünyaya getirmiş olmasıdır. Esere göre bu yüzden gururlu ve boyun eğmeyen ancak duygularını gizleyebilen bir valide idi. Rus veya Rum asıllı olarak tahmin edilen Kösem Sultan, yazara göre Rum asıllı olup bir papazın kızıdır.

Kösem Harem hayatı dışında siyasi hadiselerle de ilgi duymaya başlamıştı. İlk zamanlarda dikkati çekmemek için siyasetle ilgilenmiyormuş gibi davranıyordu. Yazara göre Kösem I. Ahmed'ten bilgiler almayı da beceriyordu. Bir müddet sonra padişahın Kösem'e güveni artmış ve onunla devlet işlerini konuşur olmuştur. Kösem peşpeşe dünyaya getirdiği çocuklarıyla I. Ahmed'e iyice bağlandığı gibi imparatorluğa da sahip çıkıyordu. Bu yüzden ilk devirlerden itibaren aldığı devlet işleri ve Harem entrikaları ile ömrünün sonuna kadar ilgilenmeye devam etti. I. Ahmed'in ölümünden sonra Kösem'e geleneklere göre Eski Saray'a gitmesi bildirilince, büyük bir inatla gitmeyeceğini söylemesi ve Topkapı Sarayı'nda kalması onun inç kıvrak zekâsına bağlanmaktadır. Esere göre Kösem bu hakkı yoksullara yardım etme vaadiyle elde etmiştir. O bu işi uzun süre yaptı. Başkalarına güvenmez, yardımları fakirlere ulaştırmak için bizzat kendisi giderdi. Öyle ki bazen yorgun olarak saraya dönüyordu. Eserde bunlar anlatılırken Kösem'in bu tavrının ulemanın ve saray ağalarının hoşuna gitmediğine de yer verilmiştir. Halbuki Kösem'in Topkapı Sarayı'nda kalmakta ısrar etmesinin gerçek sebebi, siyasi hadiseler içinde bulunma arzusudur. O devlet işlerine IV. Murad'ın 1632'ye kadar süren çocukluk devresinde alışmıştı. Yazara göre Kösem'in menekşe gözlü olmasından dolayı, bu on yıla "menekşe dönemi" denmiştir (?). Bu alışkanlığını IV. Murad'ın ölümüne kadar kısmen devam ettirdi. Ancak devletin dizginlerini Sultan İbrahim devrinde tamamen ele geçirdi. Kösem devlet işlerinde çok defa tek seçici olabiliyordu. Yazar Kösem'in karıştığı siyasi konuları renkli tasvirlerle anlatmakta çok başarılıdır. Ancak eserde hilâf-i hakikat konular da vardır: Mesela Kösem'in Cezayir'i Fransızlara satma fikri herhalde uydurmadır (s. 122). Bundan başka Kösem'in Mısır'a vali tayin edilen Bektaş Ağa'yı, Topkapı'dan uzaklaştırılıp Mısır'a sürülen 4000 Harem Ağası ile Araplardan para ile toplanacak

6000 askerin başına geçirerek İstanbul'da ihtilâl yapmaya zorlaması hiç bir gerçeğe uymayan fantazidir (s. 202-205). Kösem'in paşalarla evlendirdiği cariyelerden kocalarını ihtilâle zorlamaları için talepte bulunması da keza tarihî gerçeklere uymaz (s. 226-227). Diğer bir gerçek dışı haber ise, Kösem'in Bağdad'ın istirdadı üzerine İstanbul cezaevlerindeki 40.000 Rum kürek mahkumunu salıvermiş olmasıdır (s. 161).

Kösem'in bir gün Göksu'ya giderken sandalın devrilmesi ve boğulmak üzere iken bir yeniçeri zabiti (yukarı belirtilen Bektaş Ağa) tarafından kurtarılması, sonra da onunla yakın ilişkiye girmesi ahlâk kurallarına uymamaktadır (s. 186-187, 202 v.d., 262). Eser genel olarak fantazi bilgileri ağırlıklıdır. Harem hayatının en ince teferruatı verilmeye çalışılmıştır. Okuyucuda merak uyandıracak magazin haberlerde bazen aşırılığa kaçılmıştır. Yoksullara derin bir merhamet besleyen Kösem, özellikle kadınların muhabbetini kazanmıştı. Devlet erkânı arasında kazanamadığı saygıyı böyle telafi etmiştir.

Yazara göre Kösem uzun boylu, soyluluk intibayı uyandıran, cesur, kurnaz ve gerekirse sözünü esirgemez bir valide imiş. Gür ve uzun saçlarıyla soylu bir yürüyüşü varmış. Saraylı hanımlar onun bir takım gizli güçlere sahip olduğuna inanırlarmış.

Eserin Ahmed Refik'in *Kadınlar Saltanatı* (İstanbul 1332) ile *Samur Devri* (İstanbul 1927) adlı eserlerine rakip olması mümkün değildir.

MÜCTEBA İLGÜREL